

Anna Fischerová,

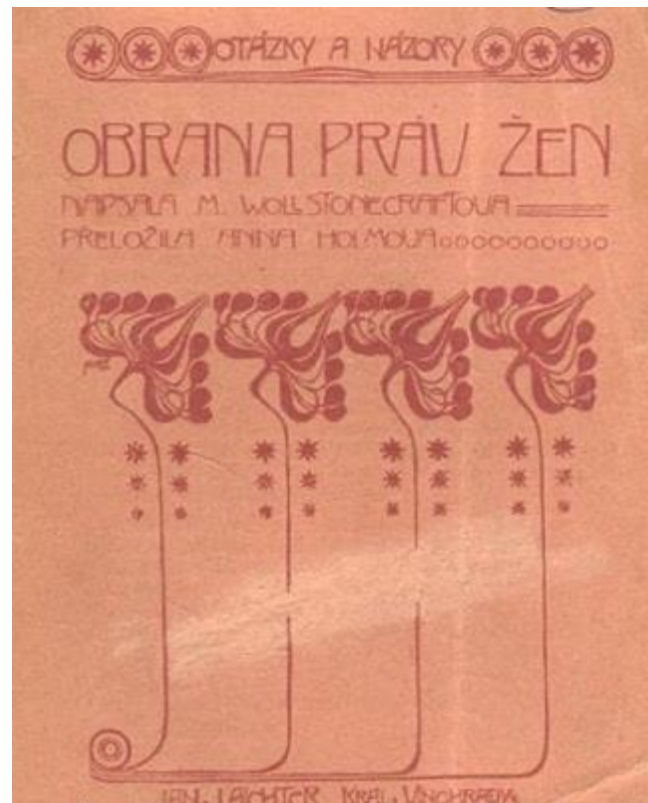
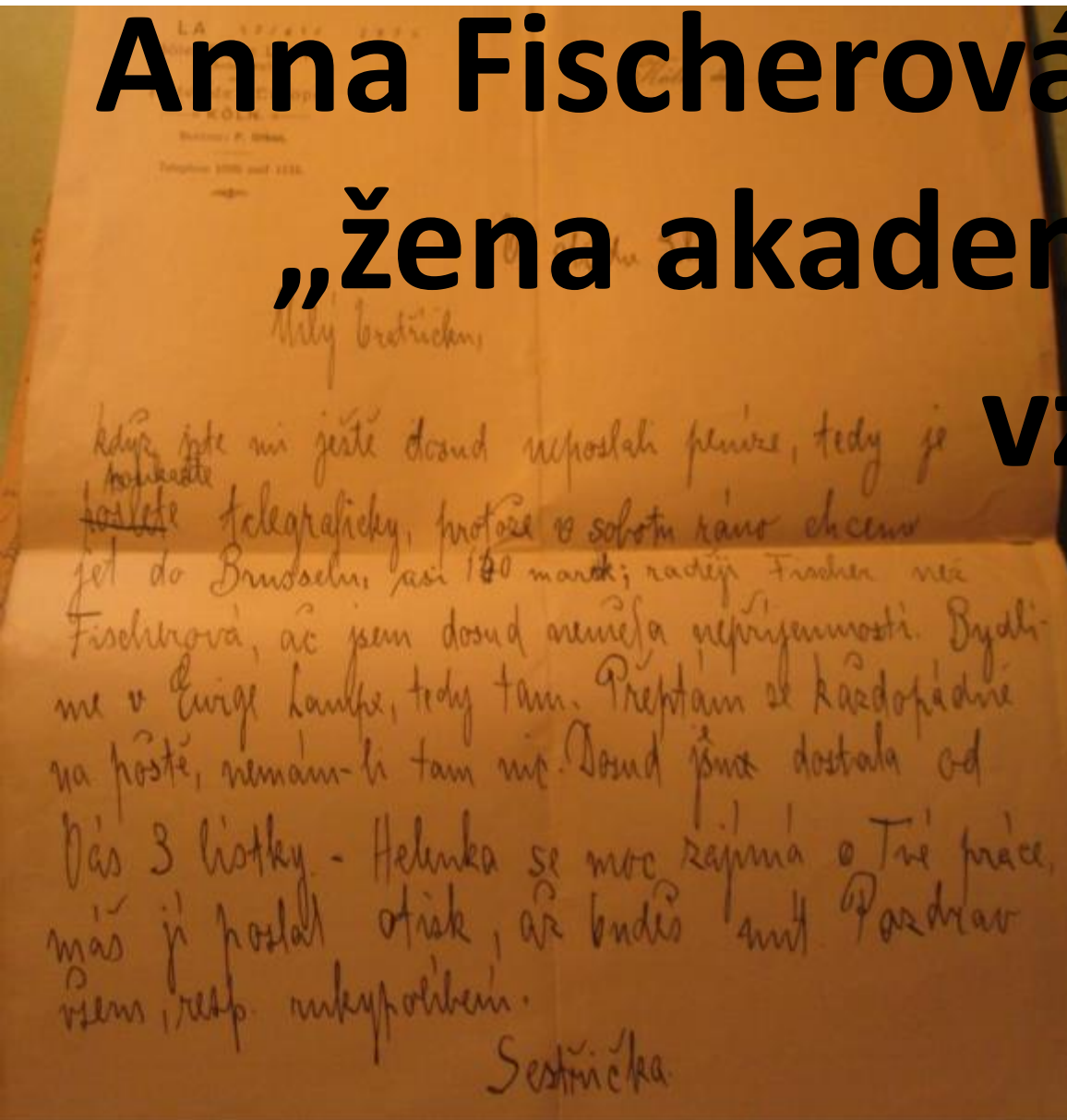
„žena akademicky

vzdělaná“

Michal Topor (michal.topor@ipsl.cz)

pracovní prostor –

<https://dl1.cuni.cz/course/view.php?id=5939>

dopisy Josefu Fischerovi

3. 12. 1908 + 5. 10. 1908 – Sabina Ali – JF I, s. 62–64 + 69–70

5. 6. 1909 + 29. 10. 1909 – Kristýna Dvořáčková – JF I, s. 77–78 + 90–94

8. 4. 1909 + nedat. – Gabriela Chomyková – JF I, s. 103–104 + 117–118

9. 1. 1911 + 3. 10. 1911 – Babeta Jílková – JF II, s. 10–11 + 24–25

21. 10. 1911 + 15. a 22. 12. 1911 – Denisa Kochová – JF II, s. 26–27 + 30–31

29. 2. 1912 + 8. 7. 1913 + 14. a 18. 8. 1913 – Michaela Kvasnicová – JF II, s. 37–38 + 57–58 + 66

8. 10. 1913 + 28. 10. 1913 – Marie Marešová – JF II, s. 80–81 + 84–85

20. 12. 1913 + 19. 1. 1914 – Elizabeth Wagebaertová – JF II, s. 86–87 + 102–103

20. 4. 1915 + 3. 5. 1915 – Kateřina Zajíčková – JF II, s. 117–118 + 121–122

než protagonisté – dvě ženy, které se liší sociálním i národním původem a jemu symbolicky (a nacionálně) přiřazenými vlastnostmi. Na ně jsou pozoruhodně vizány jejich mateřské schopnosti.

Lady Juliana, rozmazlená anglická aristokratka bez výchovy a vzdělání, se v milostném vzplanutí ukvapeně vdá za rovněž urozeného, ale chudého a nanicovatého skotského mladíka. Ve svém marnivém sobectví¹⁰ se stává matkou zrůdou. Na sešlém skotském hrádě sice porodí dvojčata, ale neprojeví žádný zájem o jejich přežití. Kojením se neobtěžuje; skrblivě tchána, boralského pána bez aristokratického nadhledu a rozhledu, však dovolí jen jednu kojnou. Hloupost tří neprovdaných tetiček, snažících se řadu dní (!) krmit novorozeně určené zůstat bez mléka lektvary i masem, dále přispívá k velmi drsné satirě na skotskou i anglickou hloupost různých druhů. Ta doslova zabíjí dítě, a tedy jakoukoli budoucnost. Někdo ovšem v románu, čerpajícím i z mravolichné tradice, pomoci musí: Alicia, původně sirota urozeně-neurozeného, anglo-skotského původu, již opatrovnice dopřála vzdělání, se stane dokonalou matkou jak odvrženého potomka lady Juliany, tak posléze i vlastního vytoženého dítěte. Její způsob života – manželství z rozumu s pracovitým horalem, s nímž vzdělává skotskou Vysočinu v rajský koutek, její výchova a vzdělávání dětí i citlivý vliv na jejich dospělé vztahy dokážou, jak osvícené a lidsky šťastné se mohou anglo-skotská spojení rozvíjet.

Román způsobil senzaci – do značné míry svým satirickým stylem s prvky klíčového románu (edinburská společnost se bavila domýšlením reálných předloh románových postav). Nesporně ale i díky takovému zpracování tématu mateřství, které mu dalo vyrůst do anglo-skotského rozměru. Prolnutí mateřství a výchovy v jeho tupé (skotské tetičky) i zlé (Juliana) a na druhé straně vzdělané a wollstonecraftovské rozumné (Alicia) podobě s tématem národních tenzí a obecných společenských mravů se ukázalo epicky nosné. Dokonce natolik, že vzbudilo dohady čtenářů

¹⁰ Její plytkost dokumentuje v románovém ději i to, že není ochotna a schopna zabavit se ani četbou románů – skotští hostitelé se jí nezavděčí Richardsonovou *Clarissou* ani dobrodružným *Gilem Blazem*; po polistování románů Alicie, své inteligentní protihéřky prohlásí, že „to jsou nejpřijatější knihy, které kdy četla.“ (Ferrier 1971: 109; 98) Je tedy rezistentní i vůči hlavní dostupné „intelektuální potravě“, které se podle Dale Spender dostávalo ve stále populárnějších románech alespoň části žen v průměrném postavení od 18. století. (Spender 1987: 5)

o tom, že musí jít o román Velkého neznámého – tedy Waitera Scotta. Epická a citová dramatická mravních konfliktů v Manželství tak literárnímu publiku zřejmě zastíhala zásadní tematickou diferencí: Scottův anglo-skotský románový svět byl budován proplétáním osudů hrdinů a hrdinek s politickými vztahy a vojenskými konflikty v historii obou zemí. Ferrier kontrastovala didakticky zkonstruované mateřství s jeho satirizovanou realitou v podivuhodném pokusu dosadit matku jako klíčový princip světa v příběhu „ze života“, iluzivně fungujícím podle pravidel stávající společnosti. Takto zkonstruované mateřství (Alicia je jakousi sestrou autorčina mateřského ideálu) se na stávající anglo-skotskou společnost úzce vázalo; bylo její konkrétní kritikou, bylo ale i výsledkem ženských myšlenkových aktivit, které právě v oné společenské situaci mohly vznikat (hledat si cestu do kulturního Nadjá?) a inspirovat autorčinu epickou představitost.

V jiné situaci byly první beletristky české, objevující se na společenské, kulturní a literární scéně, která je s tou, již zažila Mary Wollstonecraft či Susan Ferrier, těžko srovnatelná. V první polovině 19. století neexistují české ženy středních vrstev, které by se bavily četbou (neexistujících) českých románů. Nejsou tedy ani ty, které by se věnovaly jejich psaní a svou práci prodávaly. Nejsou české intelektuálky, které by feministicky transformovaly revoluční ideje svobody člověka a rovnosti všech občanů. Práce českých literátek, která začíná vznikat z potřeb české národní emancipace, se v oné době s myšlením Mary Wollstonecraft vůbec nepotkává. Její stěžejní dílo vychází v českém překladu Anny Holmové jako *Obrana první žen* až roku 1904.

Tehdy je ale již emocionálně racionální polemika Wollstonecraft vnímána spíše jako historický fakt a nemá větší vliv. To napovídá sám pře-

¹¹ Počínaje Waverleyem (1814) až do roku 1827 publikoval Scott, do té doby básník, literát-vzdělanec a editor skotského folklóru, své romány – žánr zábavný, nízký, ale vydělávající – anonymně. Autor těchto populárních příběhů začal být čtenáři označován jako „Great Unknown“, Velký neznámý, tedy lichotivým pseudonymem, který Scott rád přijal. I Ferrier, jejíž *Manželství* bylo čteno na pozadí živého zážitku Scottových skotských románů, publikovala své romány (druhým bylo *Dědictví*, *The Inheritance*, z roku 1824, třetím a posledním *Osud*, *Destiny*, v roce 1831) anonymně, ale z důvodů odlišných. Nehrozilo jí, že si poškodí pověst literátky, kterou neměla, ale psaní románů dámě z lepší edinburské společnosti nepřislouželo, tím spíše, že *Manželství* satiricky útočilo na konkrétní osoby. Jak u Scotta, tak u Ferrier se však anonymita postupně stala jen prodlouženou hrou na anonymitu se čtenáři, kterým bylo jejich autorství jasné.

klad. Chápeme-li jeho text včetně předmluvy překladatelky jako recepční akt rozumění a znovustvoření díla, můžeme v něm číst duchovní souboj, který autorka překladu s dílem sváděla. Text převodu je pak manifestací historicky jiné vývojové dynamiky myšlení a aktivit na poli rodové emancipace v Čechách: Holmová svou situaci od situace Wollstonecraft historicky odlišit neumí; nechápe, že se autorka originálu, podmíněna dobou a místem svého feministického uvažování, musela pustit do co nejracionalističtější kritiky rousseauovského konceptu pouze mužského vzdělávání. Ten už nemůže být pro české emancipistky, feministky a v různém duchu samostatně uvažující ženy přelomu století aktuální. Proto snad Holmová – i když umí překládat Wollstonecraft přesně – často nemá s náruživostí její argumentace trpělivost. Protože nedokáže reflektovat rozdíly svého a autorčina kontextu, projevuje v předmluvě snahu vyrovnat se s Wollstonecraft v bezelstně přímočaré, ženské čtenářské identifikaci. Ta dopadá rozporuplně – na jedné straně vyzdvihuje autorčinu revoltující „negaci stávajícího, [která] pomáhá zakládat novou kulturu“, na straně druhé si uvědomuje, že gender je složitý fenomén, který po způsobu Wollstonecraft nelze přímo zaškatulkovat do kategorie sociálně nerovných vztahů, a staví se kriticky k utopii (implicitně) socialistické vize „svě“ autorky. Na straně třetí pak proti racionalismu Wollstonecraft vyzdvihuje iracionalitu lásky a její moci – a její inspirativnosti pro muže. (Wollstonecraftová 1904: XII, XIV) Mané touto předmluvou vyjadřuje své ukotvení v situaci, kdy české emancipistky již vykonaly spoustu vlastní práce ve prospěch vzdělání žen, přečetly mladšího J. S. Milla¹² a v zásadně proměněném duchovním klimatu modernity spíše než rodové rovnostářství různě promýšlely společenské významy i důsledky rodových diferencí.¹³

¹² Ten byl v Čechách dobře znám a citován autorkami a autory v podstatě od chvíle, kdy jeho práce *The Subjection of Women* vyšla v originále. Ve stejném roce 1869 vychází v Hálkových *Květech na pokračování* (č. 41–43) výběrový (a sumarizující) překlad díla: John Stuart Mill o postavení žen I – III. Millovo dílo působí jako přímá myšlenková inspirace pro české uvažování liberální (Sabina) a emancipační (Podlipská, Světlá, Krištofsovská, Náprstek; dokonce Josefa Křížková, později Náprstková si v deníku poznamenává úmrtí významného zastávce ženských práv J. S. Milla v roce 1873) dlouho před knižním překladem *Pudlárství žen* z pera Charlotty G. Masarykové v roce 1890.

¹³ Také skromné ohlasy (stov. archiv Ústavu pro českou literaturu AV ČR) svědčí o tom, že česká verze studie Mary Wollstonecraft velký zájem nezbudila. Jeden z mála referátů vyšel v časopisu *Eva* (Roč. 3, 1906/5, s. 69) z pera Fr. Efrema. Časopis pro ženy, který

Zajímá nás ale hlavně důvod, proč se české ženské myšlení májí s Mary Wollstonecraft v době, kdy do přelomu století zbývá asi šedesát let; zajímá nás jinakost lokální rodové dynamiky debutu českých spisovatelek. A jejich ne/hledání matky. Více Česek, včetně ještě neznámé Boženy Němcové, začalo být beletristicky aktivních počátkem 40. let 19. století. Nejznámější z nich, autorky *Pomněnek na rok 1843*,¹⁴ básnického sborníčku sestaveného pro příležitost českého bálu, i Němcová ve svých raných básních Ženám českým a Slavném ránu jsou však tehdy spíše objekty mužské genderové vlastenecké konstrukce než autorské subjekty s vlastními hlasy. Jejich básně jsou více nebo méně tendenčními projevy, v nichž se obrazy lásky milenecké, vztahů partnerských a mateřství neoddělitelně pojí s uvědomělým češtvím. Ženy jsou tehdy v kroužcích české inteligence k takovým literárním projevům povzbuzovány – svým neškolným emocionálním projevem mají a chtějí národně probouzet čtenáře a hlavně čtenářky, matky současných a budoucích Čechů.

Literární hra na poetickou ženskou duši však v této podobě netrvá dlouho.¹⁵ Část literárních adeptek se vdá, některé skutečně naplní opěvovaný model vlasteneckého postoje ve svazcích s českými intelektuály (například Františka Svatava Michalovská se stává paní Amerlingovou, Bohuslava Rajska paní Čelakovskou). Zároveň se společenský život postupem času k roku 1848 snad stává vážnějším. Poezie probouzejícího se českého ženského vlastenečství z české literatury 19. století ovšem nemizí; jako druh apelativní politické lyriky se stává zavedeným publicistickým žánrem.

zincioval a v té době vedl Karel Dostál-Lutinov, vůdčí duch Katolické moderny, nebyl feministicky revoluční. I referát to napovídá. V obvyklém biografickém duchu obchází význam díla Wollstonecraft jako takového a vysvětluje autorčinu feministické smýšlení osobními životními protivenskými. Sentimentálně (či ironicky?) pak pointuje jako paradox, že „Mary kořila se filozofi svého věku a uznávala nadvládu rozumu a jediné jím se chtěla díti ovládati, ale ve skutečnosti cit u ní zvítězil nad rozumem...“ – a to jak v životě, tak v argumentaci, soudí Efre. Nedokazuje to však analýzou textu *Gémany* samého, ale citátem z životopisu Wollstonecraft, který na obhajobu památky zesnulé manželky napsal William Godwin... Jako by škodil sama sobě, myslí Efre, chce tato feministka ženy pracující kulturně a přitom „velký kulturní význam ženy: nadchnouti muže a život krásou ozářovati, – Mary téměř opomíjí.“

¹⁴ *Pomněnky na rok 1843* (1843). Praha: J. Pospíšil. Více o okolnostech vzniku tohoto ženského almanachu stov. Kučerová 1914; Macura 1998.

¹⁵ Stov. více Kalivodová 2004: 203–215.

ROČNÍK XVII.

1919

ČÍSLO 1.

ŽENSKÝ OBZOR.

REVUE ČESKÝCH ŽEN.

Účet poštovní spořitelny
čís. 111.650.
Telefon v Praze čís. 4718.

Redaktorka:
A. ZIEGLOSEROVÁ.

Otiskování článků i lokálek
dovoleno jen při
náležitém udání pramene.

Boh. Fiedlerová:

Jsme svobodni.

Tři dlouhá století uplynula, co na Bílé Hoře uložili nepřátelé naši do hrobu naši českou slávu, naši svobodu, samostatnost, a od těch dob šeré stíny politické malomoci a beznaděje jako soumrak smrti opřádaly tichou hrobku české naší slávy. Zavalili ji těžkým kamenem národních persekucí, zrušili naše staletá práva samostatného národa, pošlapali zpupně naše privilegia, vyrvali nám svobodu víry i jazyka mateřského. Popravou na Staroměstském námě-

čené jeho srdce. A bilo stále silněji a silněji, dech národní hrudi naší stával se sebevědomějším, rány smrtelné se hojily, zdravý jinak organismus náš vítězil, mohutněl, oko jiskřilo, krev vřela, jen ten odvěký okov na naší ruce, čím víc jsme rostli a mohutněli, tím stával se tísnivějším, tím více nás svýral a zařezával se nám do těla, když práhli jsme po tom, ruce volně vznésti k ušlechtilé, kulturní soutěži světa. —

A tímtež postupem, jak měnil se uzdravující se organismus náš, měnily se i naše duševní projevy. Z českého hoře a beznaděje vyrůstají české žaloby, z nichž zrodily

